

تحلیل اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها بر پایداری روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان زابل)

صادق اصغری لقمجانی^۱

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

مرتضی توکلی

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

غریب فاضل نیا

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

فرشته سرگلزایی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۰۶/۳۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۵/۰۳

چکیده

در تعامل یا تقابل مجموعه‌ای از عوامل اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی-فضایی، پایداری یا عدم پایداری روستاها تحقق می‌یابد. در این رویکرد، تبیین وضع موجود جوامع روستایی، ساختار، مشکلات، روند توسعه و به ویژه سطح رفاه ساکنین نواحی روستایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بدین ترتیب درک و شناسایی وضع موجود و شرایط حاکم بر نظام‌های محلی، منطقه‌ای و ملی و آگاهی از وضعیت پایداری جوامع روستایی، اعتبار ویژه‌ای را در تصمیم‌گیری‌ها داراست. از این رو، این موضوع که چه عواملی در پایداری روستاها تاثیرگذار می‌باشند، همواره مطرح بوده است. تحقیق حاضر به منظور بررسی اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها بر پایداری روستاهای بخش مرکزی شهرستان زابل صورت گرفته است. روش به کار رفته در این تحقیق، ترکیبی از روش‌های میدانی و توصیفی - تحلیلی می‌باشد. روستاهای نمونه، شامل ۵۲ روستای بخش مرکزی شهرستان زابل می‌باشد که با توجه به تعداد خانوارهای ساکن در این روستاها و استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۲۵۴ نفر از سرپرستان خانواری ساکن در این روستاها برای تکمیل پرسشنامه‌ها تعیین گردید. سهم هر روستا برای تکمیل پرسشنامه‌ها، براساس فراوانی افرادی که در آن روستا مبلغ یارانه مستقیماً به حساب‌شان واریز می‌شود، در نظر گرفته شده است. در پرسشنامه‌های خانوار، ۳۳ شاخص مربوط به چهار بعد توسعه پایدار روستایی مورد توجه بوده است. در این پژوهش، با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP) در نرم افزارهای Expert Choice و ArcGIS و استفاده از تحلیل‌های آماری (در نرم افزار SPSS)، اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها بر پایداری روستاهای مورد مطالعه بررسی گردیده است. نتایج این بررسی مؤید آن است که با اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها، میزان پایداری ۵۰ روستا (معادل ۹۶ درصد از روستاهای مورد مطالعه) تضعیف شده است و مشارکت‌های مردمی نیز در سطح روستاهای مورد مطالعه با اجرای این طرح کاهش یافته است. از این رو، با توجه به اثرات منفی طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر وضعیت زندگی خانوارهای روستایی و با عنایت به اینکه خانوارهای ساکن در سطح روستاها، عمدتاً جزء دهک‌های درآمدی پایین جامعه می‌باشند، لذا افزایش سهم آن‌ها در پرداخت‌های نقدی طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بایستی مورد توجه قرار گیرد.

واژگان کلیدی: هدفمندسازی یارانه‌ها، پایداری، روستا، شهرستان زابل.

مقدمه

امروزه توسعه پایدار به مثابه رویکردی نوین در برنامه‌ریزی و توسعه روستایی محسوب می‌شود. توسعه روستایی نیز برخلاف گذشته، در چارچوب رهیافت مطلوب (توسعه پایدار روستایی)، مبتنی بر رویکردی کل‌نگر و نظامی است که در بر دارنده ابعاد و مؤلفه‌های بنیادی شکل دهنده نظام توسعه روستایی و هم پیوندی موزون میان آن‌هاست (ابعاد بوم شناختی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی) و موزون از آن رو که هر بعد، اهمیت خاص خود را داشته، قابل حذف یا تقلیل به نفع دیگری نیست (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹: ۲). همچنین تلقی انسان به مثابه جزئی از زیست بوم و در عین حال، محوریت انسان به مثابه عنصر اصلی برقرار کننده توازن، شرط اصلی تحقق اهداف توسعه در هر کدام از ابعاد تعیین کننده نظام پایداری روستایی است (کمیته برنامه‌ریزی صنایع تبدیلی و تکمیلی و توسعه روستایی، ۱۳۸۲: ۷۴).

مفهوم پایداری در واقع تلاشی است برای دستیابی به بهترین نتایج در برنامه‌های محیط انسانی و طبیعی که برای حال و به صورت نامحدود برای آینده صورت می‌پذیرد. این واژه تنها در طی چند دهه اخیر است که با معنای کنونی آن، یعنی «آنچه که می‌تواند در آینده تداوم یابد» (فیروزبخت و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱۷) به کار برده شده است. تحول در واژه‌ها تا رسیدن به اصطلاح توسعه پایدار، بسیار گسترده بوده است. توسعه پایدار، مفهومی شکل یافته نیست، بلکه بیشتر فرایند دگرگونی رابطه سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی و طبیعی و مراحل آن را بیان می‌کند (یاری‌حصار و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۲). توسعه پایدار، رویکرد گسترده‌ای است که درباره مسائل اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی ناشی از فعالیت‌های مختلف انسان مطرح شده است. ریشه این مباحث از گزارش کمیسیون برانت لند با عنوان «آینده مشترک ما» نشأت می‌گیرد که شناخته‌ترین تعریف درباره توسعه پایدار نیز در همین گزارش ارائه شده است. این کمیسیون، توسعه پایدار را توسعه‌ای می‌داند که نیازهای زمان حال را برطرف سازد، بدون آنکه توانایی نسل‌های آینده را برای برآوردن نیازهایشان تهدید کند (بسحاق و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۷). در کنفرانس ریو در سال ۱۹۹۲، مشکلات محیطی بوجود آمده، در ارتباط تنگاتنگی با شرایط اقتصادی و اجتماعی کشورها دیده شده است. بنابراین در توسعه پایدار لازم است که به سه بعد محیط، اقتصاد و اجتماع اهمیت یکسانی داده شود (تیموری و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۰). لذا مهم‌ترین جاذبه توسعه پایدار همانا جامع‌نگری آن است که همه عرصه‌های حیات بشری جهان همچون فقر، نابرابری، آموزش و بهداشت، محیط زیست، حقوق زنان و کودکان، آزادی ملت‌ها و نیز صنعت و سیاست و همکاری‌های بین‌المللی و جز اینها را تحت تأثیر قرار داده است (یاری‌حصار و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۳). در این راستا، پایداری اجتماعی عبارت است از زندگی سالم از طریق رفع نیازهای اساسی آحاد جامعه روستایی با لحاظ کردن کیفیت زندگی، همگام با حفظ کیفیت محیطی و مرتبط با نظام‌های اقتصادی برای دستیابی به بالاترین سطح رضایت زندگی (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۸). پایداری اقتصادی نیز به معنی تقویت مبانی اقتصاد و دستیابی به امنیت اقتصادی از نظر دسترسی به معیشت پایدار، در امور مستمر و با ثبات، اشتغال سودمند و منابع مالی قابل اتکا و در نهایت، فناوری مقتضی و همساز با محیط و بهره‌برداری از منابع انسانی

می‌باشد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰). همچنین از آنجا که هر گونه فعالیتی برای ارتقای کیفیت زندگی و توسعه انسانی در محیط تحقق می‌یابد، وضعیت محیط زیست و منابع آن از نظر پایداری و ناپایداری، بر فرایند توسعه تأثیرگذار خواهد بود (بریمانی و اصغری لقمجانی، ۱۳۸۹: ۱۲۷). از این رو، پایداری زیست محیطی روستاها نیز دارای اهمیت ویژه‌ای است.

روند تحولات جامعه روستایی ایران طی دهه‌های گذشته حاکی از عدم پایداری و وجود چالش‌های عمده اجتماعی، اقتصادی و محیطی در روند توسعه پایدار و دستیابی به پایداری در نواحی روستایی می‌باشد که نمودهای عینی آن را می‌توان در مهاجرت وسیع روستاییان به شهرها و تخلیه بسیاری از روستاهای کم جمعیت، تغییر و تحول در ساختار اجتماعی و اقتصادی، جابه‌جایی مهارت، نیروی جوان و سرمایه به نواحی شهری مشاهده کرد (قدیری معصوم و عزمی، ۱۳۸۹: ۱۰۲). غفلت از تنوع و تحول مستمر در شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و طبیعی جوامع روستایی کشور و بی‌توجهی به زیرساخت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی توسعه مانند مشارکت، انسجام اجتماعی، مدیریت محلی و غیره در جامعه روستایی بر مسایل و چالش‌های توسعه روستایی افزوده است.

تردیدی نیست که یارانه، یکی از ابزارهایی است که می‌تواند دولت را در پایداری روستاها یاری نماید. این ابزار با تحقق و ارتقای عدالت اجتماعی (از طریق کاهش شکاف بین گروه‌های مختلف درآمدی) و جلوگیری از اسراف و تبذیر منابع، اصلاح ساختار اقتصادی و بهبود شاخص‌های زیست محیطی (به دلیل صرفه جویی در مصرف انرژی-های فسیلی)، در پایداری روستاها مؤثر می‌باشد. بر طبق تعاریف موجود، یارانه عبارت است از پرداخت مستقیم و یا غیر مستقیم نوعی کمک مالی، امتیاز اقتصادی یا اعطای برتری ویژه‌ای به مؤسسه‌های خصوصی، خانوارها و یا واحدهای دولتی که جهت دستیابی به اهداف مورد نظر (مانند جلوگیری از گسترش فقر و بحران‌های اجتماعی و جلوگیری از شکاف اقتصادی) انجام می‌پذیرد (موسوی و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۴). به عبارت دیگر، یارانه نوعی کمک مالی یا نوعی انتقال منابع اقتصادی دولت به خریداران و فروشندگان کالا و خدمات می‌باشد (دادگر و نظری، ۱۳۹۰: ۳۳۸). هدف از پرداخت یارانه، جلوگیری از گسترش فقر و بحران‌های اجتماعی و تلاش برای برقراری عدالت اجتماعی، به کارگیری صحیح و به جای منابع و امکانات کمیاب کشور، ثابت نگه‌داشتن یا جلوگیری از نوسان شدید قیمت‌ها و توزیع مناسب و عادلانه درآمدها است (رمضان‌زاده و حسام، ۱۳۹۱: ۱۰) که این پرداخت‌ها به یکی از روش‌های ذیل صورت می‌گیرد.

۱- انتقال درآمد از مالیات دهندگان به تولیدکنندگان یا مصرف کنندگان؛

۲- تثبیت یا کاهش قیمت برخی از کالاها و خدمات؛

۳- اثرگذاری بر رفتار عرضه کنندگان یا تقاضاکنندگان کالاها و خدمات معین؛

۴- تولید و ارائه کالاهای عمومی به تمام افراد جامعه (مصباحی مقدم و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۶۵).

به هر حال، به دلیل اهمیت توسعه پایدار، تاکنون تحقیقات نسبتاً زیادی در این زمینه انجام گرفته است. با این وجود، در مورد اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها در سطح روستاها به دلیل کوتاه بودن زمان اجرای این طرح، تاکنون تحقیق

قابل توجهی صورت نگرفته است. بر این اساس انجام تحقیقات در زمینه هدفمندسازی یارانه‌ها و بررسی تأثیر آن در پایداری روستاها بسیار ضروری به نظر می‌رسد. از این رو، با توجه به اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها و تأثیراتی که این طرح بر ابعاد مختلف پایداری روستا می‌گذارد، نگارندگان در تحقیق حاضر، بررسی تأثیر این طرح بر پایداری روستاهای بخش مرکزی شهرستان زابل را مدنظر قرار داده‌اند تا در این راستا، اثرات این طرح بر پایداری روستاها مورد کنکاش و ارزیابی قرار گیرد.

پیشینه پژوهش

پیرایی و اکبری مقدم (۱۳۸۴) به بررسی اثرات رفاهی کاهش یارانه‌های زیر بخش زراعت در ایران پرداخته‌اند. یافته‌های مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که کاهش یارانه‌ی زیر بخش زراعت منجر به زیان خانوارهای شهری و روستایی می‌شود. از طرف دیگر، بانویی و پروین (۱۳۸۷) به تحلیل آثار حذف یارانه‌ی کالاهای اساسی بر شاخص هزینه‌ی زندگی خانوارهای شهری و روستایی پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که اثرات همه جانبه‌ی ناشی از حذف یارانه در هر یک از کالاهای مذکور (گندم، روغن‌های گیاهی و جانوری، محصولات لبنی، انواع نان، قند و شکر، محصولات دارویی و محصولات گوشتی)، موجب افزایش شاخص هزینه‌ی زندگی خانوارهای فقیر (شهری و روستایی) نسبت به خانوارهای ثروتمند شهری و روستایی شده است. فرجی سبکبار و همکاران (۱۳۸۹) نیز به سنجش میزان پایداری نواحی روستایی بر مبنای مدل تحلیل شبکه، با استفاده از تکنیک بردا در نواحی روستایی شهرستان فسا پرداخته‌اند. همچنین عامری سیاهوئی و همکاران (۱۳۹۰) به سنجش درجه پایداری و توسعه روستایی در بخش شهاب شهرستان قشم پرداختند. نتایج این پژوهش مؤید آن بود که روستاهای غرب جزیره به دلیل واقع شدن در انتهای جزیره از کمترین امکانات آموزشی، بهداشتی، اجتماعی و اقتصادی برخوردار می‌باشند که امر منجر به بالا رفتن نرخ مهاجرت در این روستاها می‌گردد.

از طرف دیگر، لوفگرین^۲ و همکارش (۱۹۹۹) در بررسی اثر سیاست‌های سوبسیدی در مصر نشان دادند که هدفمند کردن سوبسیدهای غذایی، باعث منتفع شدن ۲ دهک پایین خانوارهای روستایی شده است. اثرات توزیعی حذف کامل سوبسیدها در ترکیب با سیاست کاهش مالیات‌ها نیز به شکل تغییرات رفاهی مثبت قابل ملاحظه‌ای برای خانوارهای بی‌نیاز و به ضرر خانوارهای نیازمند نمود می‌یابد. چنانچه حذف سوبسیدها با پرداخت انتقالی به خانوارهای نیازمند توأم باشد، اثرات رفاهی آن افزایش می‌یابد. تابیت و چمینگو^۳ (۲۰۰۱) نیز در بررسی آثار سیاست‌های تعدیلی با تأکید بر آزادسازی تجاری محصولات کشاورزی تانزانیا نشان دادند که اجرای این سیاست در کل منجر به افزایش رفاه و درآمد و کاهش فقر و نابرابری به خصوص در میان خانوارهای روستایی شده است. همچنین زیلر^۴ (۲۰۰۶) در تحقیق خود تحت عنوان نظریه‌های توسعه روستایی و سیاست آلمانی، به این نتیجه رسیده است که توسعه روستایی در شرایطی مبتنی بر توسعه پایدار خواهد بود که بر اساس سه بعد و محور عمده

^۲. Lofgren

^۳. Thabet & Chemingui

^۴. Zeller

برابری، رشد اقتصادی و پایداری محیطی باشد. بالاخره به تحقیق هسین و وین چین چو^۵ (۲۰۰۹) با عنوان انتخاب سیستم‌های مدیریت برای توسعه پایدار اشاره می‌گردد که از تحلیل شبکه‌ای استفاده نموده‌اند و از طریق رویکردی یکپارچه، معیارهای مختلفی را برای سنجش ظرفیت تحمل منابع و چالش‌های فراروی توسعه پایدار مطرح ساخته‌اند.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی می‌باشد که در آن از روش توصیفی-تحلیلی استفاده گردیده است. منابع اطلاعاتی این تحقیق با روش کتابخانه‌ای و میدانی به‌دست آمده است. روستاهای بخش مرکزی شهرستان زابل، به عنوان جامعه آماری این تحقیق محسوب می‌گردند. جهت تعیین حجم نمونه، اطلاعات آماری روستاها وارد GIS شده و نرخ رشد جمعیت در فاصله سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ محاسبه گردید. با توجه به درصد روستاهای دارای نرخ رشد مثبت (۶۳ درصد) و درصد روستاهای دارای نرخ رشد منفی (۳۷ درصد) و استفاده از آن‌ها در فرمول کوکران، تعداد ۵۲ روستا به عنوان حجم نمونه تعیین گردید. سپس به روش سیستماتیک روستاهای نمونه انتخاب شده است. ابزار اصلی این پژوهش پرسشنامه‌ای می‌باشد که در دو سطح خانوار و روستا طراحی گردید و روایی محتوایی آن با دریافت نظرات کارشناسان و افراد مطلع از وضعیت روستاهای بخش مرکزی شهرستان زابل (خبرگان محلی، اعضای شوراهای اسلامی و دهیاران) به تأیید نهایی رسیده است. برای بررسی پایایی پرسشنامه نیز، ۳۰ عدد از آن‌ها در چارچوب مطالعه مقدماتی در روستاهای محدوده مورد مطالعه تکمیل و با کمک نرم افزار SPSS ضریب آلفای کرونباخ تعیین گردید. برای مشخص شدن تعداد پرسشنامه، با استفاده از فرمول کوکران و تعداد خانوارهای ساکن در روستاهای مورد مطالعه (با در نظر گرفتن سطح اطمینان ۹۵ درصد، رقم ۱/۹۶ برای t و درصد افرادی که یارانه مستقیماً به حساب آن‌ها واریز می‌شود برای p و درصد سایر افراد برای q)، تعداد ۲۵۲ نفر محاسبه گردید. در این راستا، برای تعیین اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها بر پایداری روستاها، مجموعه متنوعی از شاخص‌ها مورد بررسی قرار گرفته است که در نهایت تعداد ۳۴ شاخص در ابعاد مختلف (متناسب با شرایط محدوده مورد مطالعه و قابل توجه در بررسی اثرات هدفمندسازی یارانه) انتخاب گردید. در این میان، ۱۴ شاخص در بعد اجتماعی، ۱۴ شاخص در بعد اقتصادی، ۳ شاخص در بعد زیست محیطی و ۳ شاخص در بعد کالبدی - فضایی می‌باشد (جدول ۱).

برای تعیین اهمیت نسبی عوامل مؤثر در پایداری روستاهای مورد مطالعه از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) استفاده شده است. در این مطالعه، گروه‌های تصمیم ساز شامل نخبگان و افراد آشنا به وضعیت روستاهای بخش مرکزی بوده‌اند. بدین ترتیب ساختار سلسله مراتبی در قالب پرسشنامه‌ای مدون شد و توسط گروه‌های تصمیم ساز تکمیل شد. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، جهت تحلیل آن‌ها از نرم افزار Expert Choice که بر اساس فرایند تحلیل سلسله مراتبی عمل می‌کند، استفاده شد. بدین ترتیب برای هر معیار در هر سطح از مجموع نظرات کارشناسان،

⁵. Hsien & Wen chin chou

میانگین گرفته شد و سپس میانگین‌ها وارد نرم افزار Expert Choice شد و یک نمودار نهایی به دست آمد که این نمودار، درجه اهمیت معیارها را در بررسی اثرات طرح هدفمندسازی یارانه‌ها نشان می‌دهد (شکل ۱).

جدول ۱. ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مطرح در بررسی اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها بر پایداری روستا

شاخص‌ها	مؤلفه‌ها	ابعاد	شاخص‌ها	مؤلفه‌ها	ابعاد
یا بستگان	- انگیزه برای داشتن فرزند بیشتر در خانواده	پویایی جمعیت	- میزان درآمد سالانه خانوار	- میزان درآمد	ابعاد
			- میزان پس‌انداز خانوار	- بهره‌برداری از اراضی کشاورزی با نیروی کار خانواده	
خانواده یا بستگان	- انگیزه برای ادامه تحصیل	آموزش	- میزان استفاده از اراضی کشاورزی	- میزان استفاده از اراضی کشاورزی	ابعاد
			- میزان آرامش خاطر	- سطح خرید کالاهای بادوام و بی دوام	
رضایت از درآمد	- میزان سرقت	امنیت اجتماعی	- میزان فعالیت‌های معیشتی	- رفاه اقتصادی	اقتصادی
			- سطح امنیت	- میزان سرمایه‌گذاری‌ها	
رضایت از کیفیت زندگی	- میزان دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی	سلامت	- میزان مصرف انرژی (برق)	- الگوی مصرف انرژی	ابعاد
			- مشارکت در امور خیریه	- میزان استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی	
مشارکت با نهادهای روستایی (شورا و دهیاری)	- مشارکت در لایروبی انهار و کانال‌ها	سرمایه اجتماعی	- میزان مسافرت به شهر یا سایر شهرستان‌ها	- میزان مسافرت به شهر یا سایر شهرستان‌ها	ابعاد
			- مشارکت در امور مدارس یا مساجد	- مشارکت نقدی در امور مالی	
رضایت از هزینه سوخت مصرفی در منزل	- رضایت از خدمات	فرهنگی	- مشارکت در امور عمرانی	- مشارکت در امور عمرانی	ابعاد
			- میزان رفت و آمدهای فامیلی	- میزان استفاده از پوشش درختی برای سوخت	
میزان تغییر در نوع استفاده از اراضی	- نوسازی مسکن	کاربری زمین	- مشارکت در توسعه و حفاظت از پوشش درختی	- مشارکت در توسعه و حفاظت از پوشش درختی	زیست محیطی
			- گسترش فضای سکونتگاهی	- مشارکت در دفع اصولی پسماندهای خانگی	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

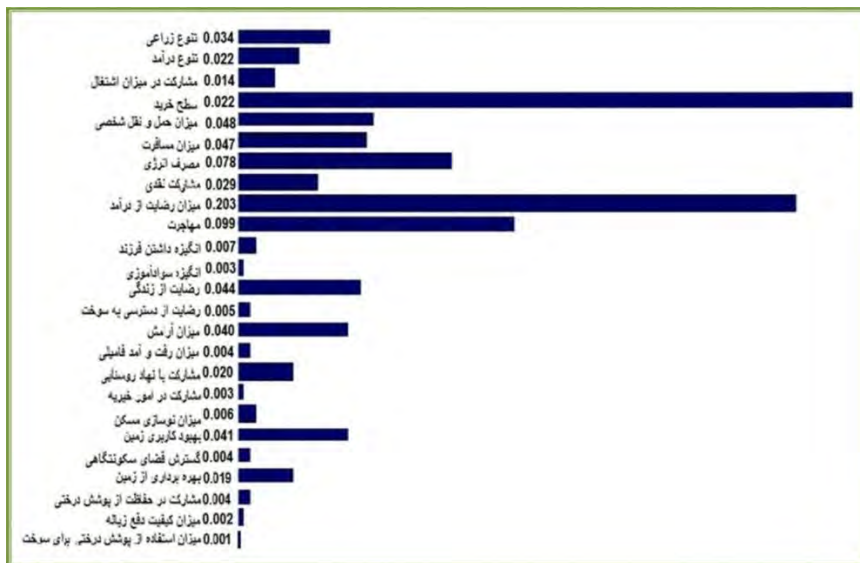
با توجه به نمودار زیر، سطح خرید با ضریب ۰/۲۲۲ مهمترین شاخص مورد مطالعه و استفاده از هیزم حاصل از پوشش درختی به عنوان سوخت مصرفی با ضریب ۰/۰۰۱ کم اهمیت‌ترین شاخص در بین شاخص‌های مطرح در بررسی اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها در بخش مرکزی شهرستان زابل بوده است. در این تحقیق یک نمره نهایی برای هر یک از روستاهای مورد بررسی محاسبه گردید. برای این کار، نمره استاندارد شده هر عامل در درجه اهمیت خود ضرب شده و ارزش به دست آمده برای تمام عوامل با هم جمع شد (Malczewski, 1999:199). رابطه مورد استفاده در این روش به صورت زیر خواهد بود:

$$Z_i = \sum_j W_j X_{ij}$$

Z_i = ارزش ارزیابی شده برای روستای i ($i = ۱, ۲, ۳, \dots, m$)

W_j = وزن عامل j

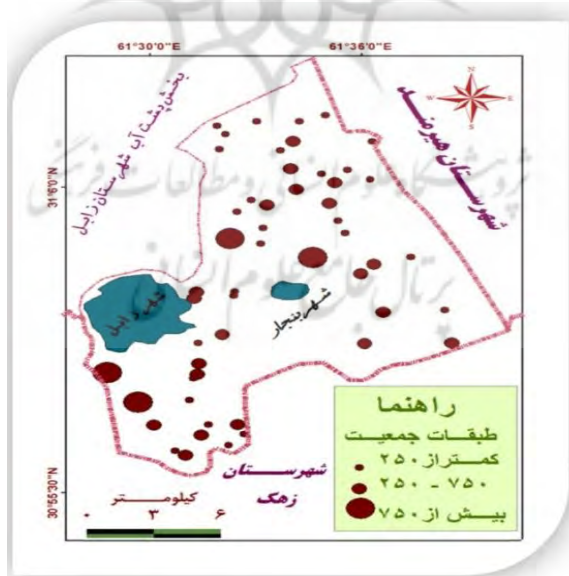
X_{ij} = نمره استاندارد شده عامل j برای روستای i

شکل ۱. درجه اهمیت حاصل از مقایسه زوجی معیارهای مورد مطالعه. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

معرفی محدوده مورد مطالعه

بخش مرکزی شهرستان زابل از شمال و غرب با بخش پشت آب، از جنوب با شهرستان زهک و از شرق با شهرستان هیرمند هم مرز می‌باشد (شکل ۲). این بخش در $30^{\circ}55'$ تا $31^{\circ}09'$ عرض شمالی و $61^{\circ}30'$ تا $61^{\circ}37'$ طول شرقی واقع شده است. متوسط ارتفاع آن از سطح دریای آزاد ۵۰۰ متر است که از بهم پیوستن ۷۴ روستا در مساحت تقریبی ۲۹۰ کیلومتر مربع تشکیل می‌شود (مهندسان مشاور برنامه‌ریزان پیشتان، ۱۳۸۸، ۱).

شکل ۲. پراکنش روستاهای مورد مطالعه به تفکیک جمعیت. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های تحقیق، قبل از اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها، از بین شاخص‌های مورد توجه در بررسی اثرات طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر خانوارهای مورد مطالعه، «میزان مشارکت در لایروبی انهار و کانال‌ها،

بهره‌برداری از اراضی کشاورزی با نیروی کار خانواده و رضایت از هزینه سوخت مصرفی در منزل»، بالاترین وزن را در سطح خانوارهای روستایی مورد مطالعه دارا بوده‌اند. در حالی که نتایج بررسی وضعیت این شاخص‌ها، پس از اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها نیز مؤید آن است که «انگیزه مهاجرت در افراد خانواده و بستگان»، بالاترین و «میزان مشارکت در امور خیریه» پایین‌ترین وزن دریافتی را به خود اختصاص داده است. همچنین قبل از اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها، از بین شاخص‌های مورد توجه در بررسی اثرات طرح هدفمندسازی یارانه‌ها در سطح روستاهای مورد مطالعه، «میزان مشارکت در لایروبی انهار و کانال‌ها»، بالاترین و «میزان مشارکت در توسعه و حفاظت از پوشش درختی»، پایین‌ترین وزن دریافتی را دارا بوده‌اند. پس از اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها نیز، «میزان سرقت در سطح روستا»، بالاترین و «میزان امنیت»، پایین‌ترین وزن را کسب نموده است (جدول ۲).

جدول ۲. نوع و میزان تغییرات شاخص‌های مطرح در بررسی اثرات اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها

نوع و میزان تغییرات	بعد از هدفمندی		قبل از هدفمندی	شاخص‌ها
	میانگین	میانگین		
-۰/۹۳	۳/۴۳	۲/۵۰	میزان درآمد سالانه خانوار	
۰/۶۳	۱/۸۰	۲/۴۳	میزان پس‌انداز خانوار	
-۰/۵۳	۲/۴۷	۳/۰۵	سطح خرید	
-۱/۱	۲/۱۰	۳/۲۰	میزان مصرف انرژی (برق)	
-۰/۴۷	۲/۴۳	۲/۹۰	میزان مشارکت نقدی در امور روستا	
-۰/۷۵	۱/۶۲	۲/۷۳	میزان سرمایه‌گذاری‌ها	
-۰/۱۳	۲/۹۷	۳/۱۰	میزان مسافرت به شهر یا سایر شهرستان‌ها	
-۰/۸۳	۲/۶۷	۳/۵۰	بهره‌برداری از اراضی کشاورزی با نیروی کار خانواده	
-۰/۵۳	۲/۵۰	۳/۰۳	میزان فعالیت‌های معیشتی	
-۰/۷۱	۲/۵۰	۳/۲۱	میزان مشارکت نقدی در امور مدارس یا مساجد	
-۰/۱۷	۲/۵۰	۲/۶۷	میزان استفاده از اراضی کشاورزی	
-۰/۶۲	۱/۶۲	۲/۲۴	میزان مشارکت در امور مالی	
-۰/۷۲	۲/۲۵	۲/۹۷	میزان مشارکت در امور عمرانی	
-۰/۸۱	۲/۱۹	۳/۰۱	میزان استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی	
-۰/۸۷	۲/۴۳	۳/۲۰	رضایت از درآمد	
+۰/۳۰	۳/۱۰	۲/۸۰	مشارکت با نهادهای روستایی (شورا و دهیاری)	
-۱/۳۴	۱/۸۶	۳/۲۰	مشارکت در امور خیریه	
-۱/۱۰	۲/۲۰	۳/۳۰	میزان رفت‌وآمدهای فامیلی	
+۱/۳	۳/۷۰	۲/۴۰	انگیزه برای مهاجرت از روستا در افراد خانواده یا بستگان	
-۰/۴	۲/۸۰	۳/۲۰	انگیزه داشتن فرزند در خانواده یا بستگان	
-۰/۱۸	۳/۰۲	۳/۲۰	انگیزه ادامه تحصیل در افراد خانواده یا بستگان	
-۰/۵۲	۲/۲۸	۲/۸۰	رضایت از زندگی	
-۱/۰۶	۲/۴۴	۳/۵۰	رضایت از هزینه سوخت مصرفی در منزل	
-۰/۶۶	۲/۴۴	۳/۱۰	میزان آرامش	
+۰/۸۳	۳/۲۵	۲/۴۲	میزان دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی	
-۱/۲۷	۲/۲۵	۳/۵۲	میزان مشارکت در لایروبی انهار و کانال‌ها	
+۱/۸۶	۴/۷۵	۲/۸۹	میزان سرقت	
-۱/۷۲	۱/۵۰	۳/۲۲	میزان امنیت	
+۰/۱۷	۱/۵۰	۱/۳۳	میزان مشارکت در توسعه و حفاظت از پوشش درختی	
+۰/۵۶	۳/۰۱	۲/۴۴	میزان مشارکت در دفع اصولی پسماندهای خانگی	
-۰/۲۴	۲/۸۶	۳/۱۰	میزان استفاده از پوشش درختی برای سوخت مصرفی	
-۰/۶۷	۲/۱۲	۲/۷۹	میزان تغییر در نوع استفاده از اراضی	
-۰/۹۶	۲/۲۴	۳/۲۰	میزان نوسازی مسکن	
-۱/۰۱	۲/۲۹	۳/۳۰	میزان گسترش سکونتگاهی	

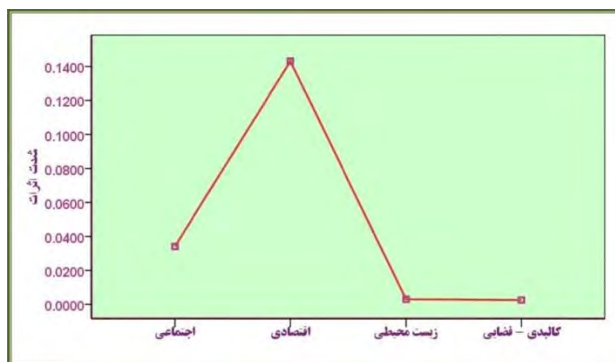

از طرف دیگر، بررسی چگونگی تغییرات این شاخص‌ها در بین خانوارهای روستایی مورد مطالعه مؤید آن است که در مراحل اولیه اجرای طرح (در طی سال‌های ۹۱-۱۳۹۰)، برخی شاخص‌ها مانند انگیزه ادامه تحصیل، میزان مسافرت، امنیت و آرامش، به دلیل در اختیار گرفتن پول یارانه‌ها افزایش یافته و شرایط مطلوبی را در زندگی ساکنان روستاهای مورد مطالعه ایجاد نموده است. اما در مراحل بعدی (سال دوم اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها)، همزمان با رکود اقتصادی و تورم در سطح جامعه، تغییرات این شاخص‌ها به شکل متفاوتی نمایان شده است. به عبارت دیگر، علی‌رغم تغییرات مثبت در وضعیت بسیاری از شاخص‌های مورد بررسی در مراحل اولیه اجرای طرح، تغییرات نامطلوب در وضعیت بسیاری از آن‌ها در مراحل بعدی به وجود آمده است. در این راستا، نتایج حاصل از تکمیل مجدد پرسشنامه‌ها مؤید آن بود که در مرحله بعدی اجرای این طرح، در ۲۳/۶ درصد خانوارهای روستایی، انگیزه ادامه تحصیل پایین آمده است و در ۵۳/۶ درصد خانوارها نیز میزان مسافرت کمتر شده است. همچنین در ۸۴/۶ درصد خانوارها نیز میزان امنیت و آرامش کاهش یافته است که عواملی چون «تورم و بالارفتن هزینه‌ها و افزایش میزان سرقت و ناامنی» در ایجاد این شرایط نقش اساسی داشته است. از سوی دیگر، مشخص شد که میزان مهاجرت روستاییان در سال اول اجرای طرح، کاهش یافته و تقویت پایداری روستاها را موجب شده است. اما در مراحل بعدی اجرای طرح، میزان آن افزایش خیلی زیادی داشته است که عدم همخوانی درآمد خانوارهای روستایی با هزینه‌های تولید و درآمد حاصل از آن و تأثیر شرایط اقتصادی حاکم بر جامعه در تشدید این مسئله مؤثر بوده است.

به منظور مقایسه شدت اثرات طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر ابعاد مختلف پایداری روستاهای بخش مرکزی شهرستان زابل، از آزمون تحلیل واریانس تحلیل یک‌طرفه (One-Way ANOVA) استفاده شده است. تردیدی نیست که وجود متغیر وابسته فاصله‌ای، همگونی واریانس‌ها و توزیع نرمال داده‌های مورد استفاده، از شرایط لازم در استفاده از آزمون‌های پارامتریک (مثل آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه یا آزمون F فشر) می‌باشد. بر اساس نتایج این بررسی، با توجه به اینکه سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد (جدول ۳)، چنین استنباط می‌گردد که اختلاف معناداری بین شدت اثرات طرح هدفمندسازی بر ابعاد مختلف پایداری این روستاها وجود دارد. همچنین بررسی میانگین شدت اثرات طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر ابعاد مختلف پایداری این روستاها (شکل ۳) مؤید آن است که اثرات هدفمندسازی بر شاخص‌های اقتصادی بسیار قابل توجه می‌باشد. در حالی که اثرات این طرح بر ابعاد زیست محیطی و کالبدی - فضایی این روستاها در محدوده زمانی و مکانی اجرای طرح ناچیز بوده است.

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه برای مقایسه شدت اثرات طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر ابعاد مختلف پایداری روستاهای مورد مطالعه

شدت ناپایداری	جمع مجذورات	درجه آزادی (df)	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری (Sig.)
بین گروه‌ها	۰/۶۹۱	۳	۰/۲۳۰	۶۸/۸۱۴	۰/۰۰۰
درون گروه‌ها	۰/۶۸۳	۲۰۴	۰/۰۰۳		
کل	۱/۳۷۵	۲۰۷			

شکل ۳. مقایسه میانگین شدت اثرات طرح هدمندسازی یارانه‌ها بر ابعاد مختلف پایداری در روستاهای مورد مطالعه

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

از طرف دیگر، به منظور تحلیل آماری اثرات اجرای طرح هدمندسازی یارانه‌ها بر براینده تغییرات شاخص‌های پایداری در روستاهای مورد مطالعه از آزمون ناپارامتریک ویلکاکسون استفاده گردیده است. با توجه به نتایج آزمون، در ۵۰ روستا از ۵۲ روستای مورد مطالعه، سطح پایداری کاهش یافته است (جدول ۴) و با عنایت به اینکه سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ می‌باشد (جدول ۵)، با سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان بیان نمود که سطح پایداری روستاهای مورد مطالعه در دو مقطع قبل و بعد از اجرای طرح هدمندسازی یارانه‌ها دارای اختلاف معناداری است. از طرف دیگر، بر اساس مقدار Z و محاسبه مقدار اثر ($r = ۰/۵۶$)، می‌توان بیان نمود که شدت اثرات طرح هدمندسازی یارانه‌ها بر سطح پایداری روستاهای مورد مطالعه در حد بسیار قابل توجهی بوده و می‌توان نتیجه گرفت که اجرای طرح هدمندسازی یارانه‌ها باعث تشدید قابل توجه ناپایداری در این روستاها شده است. در بروز و تشدید ناپایداری این روستاها، عواملی مانند تورم شدید و عدم کفایت درآمد روستاییان برای گذران زندگی نقش اساسی داشته است که منجر به بروز فشارهای شدید روحی و روانی، بالارفتن آمار سرقت در سطح روستا و پایین آمدن آرامش و ایجاد ناامنی شده است. همچنین تأثیر همزمان کم‌آبی‌های رودخانه هیرمند و خشکسالی‌های ناشی از آن را نیز در کنار این عوامل بر تشدید ناپایداری این روستاها نمی‌توان نادیده گرفت.

جدول ۴. وضعیت رتبه‌های پایداری روستاهای مورد مطالعه با استفاده از آزمون ویلکاکسون

مجموع رتبه	میانگین رتبه	تعداد	موارد
۶۸/۰۰	۳۴/۰۰	۲	رتبه‌های مثبت
۱۳۱۰/۰۰	۲۶/۲۰	۵۰	رتبه‌های منفی
		۰	رتبه‌های ثابت
		۵۲	کل

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

جدول ۵. نتایج آزمون ویلکاکسون در بررسی تغییرات پایداری ناشی از اجرای طرح هدمندسازی یارانه‌ها در روستاها

مقادیر	موارد
-۵/۶۵۵	Z
۰/۰۰۰	سطح معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

در کنار افزایش ناپایداری در ۹۶/۱۵ درصد از روستاهای مورد مطالعه، افزایش ناچیز پایداری در ۲ روستا از ۵۲ روستای مورد مطالعه، بیانگر شرایط ویژه حاکم بر آنهاست. تقویت پایداری دو روستای بوله و شیخا (شکل ۴)، به دلیل استقرار آنها در حاشیه بزرگراه جدید شهرستان زابل به هیرمند می‌باشد. زیرا ساکنان این روستاها در نقل و انتقال کالا از بازارچه مرزی میلک به زابل و بالعکس فعال بوده و عمدتاً شرایط زندگی آنها تابع موقعیت و شیوه غالب امرار معاش در آنها می‌باشد. وجود تعداد زیادی کوره آجرپزی و مرغداری‌های تولیدی در اراضی اطراف این روستاها، سبب اشتغال روستائیان شده و وضعیت اقتصادی مطلوبتری را نسبت به دیگر روستاها برای آنها به وجود آورده است. همچنین نزدیکی آنها به کانال آبرسانی و وجود تعداد زیادی چاه یا چاهک با آبدهی قابل توجه موجب شده تا اراضی بیشتری به زیر کشت بروند و کشت محصولات گلخانه‌ای در آنها رونق یابد و تولید محصولات زراعی و باغی خوبی داشته باشند. در نتیجه، تأثیر این عوامل موجب شده تا این روستاها در مقابل اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها، کمتر دستخوش تغییرات نامطلوب شوند.

شکل ۴. پراکنش روستاها به تفکیک نوع و میزان تغییرات ناشی از اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها در پایداری روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می‌تواند نقش مؤثری در توسعه منطقه‌ای و ملی داشته باشد. بدین ترتیب با شناخت جایگاه سکونتگاه‌ها از منظر ابعاد و شاخص‌های توسعه‌ی پایدار، امکان برنامه‌ریزی با دیدگاهی جامع‌تر فراهم خواهد شد. براساس نتایج تحقیق مشخص شد که اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها، بدون توجه به گروه‌های درآمدی موجب شده تا فشار بر قشر ضعیف روستایی بیشتر شود، به طوری که شرایط آنها را از بد به بدتر مبدل نموده است و درآمد و هزینه روستائیان را دستخوش تحول در جهت منفی نموده است. در طی سال‌های مورد مطالعه، طبق نتایج تحقیق، بیشترین تأثیر طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر میزان امنیت جامعه روستایی بوده است و میزان آرامش و رضایت از زندگی نیز در خانوارهای روستایی بعد از اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها، با وجود

افزایش اولیه در مراحل ابتدایی اجرای طرح، مجدداً روند کاهشی یافته است. به طوری که ۸۴/۶ درصد خانوارهای روستایی سطح امنیت در روستای خویش را پس از اجرای طرح، خیلی پایین بیان نموده‌اند و با توجه به نظرات آن‌ها، افزایش میزان جرایم (سرقت) در سطح روستا نقش اساسی در ایجاد این ناامنی داشته است. بنابراین همانطور که پیش بینی می‌شد، بر اساس تحلیل‌های آماری نیز بیشتر روستاهای مورد مطالعه نیز ناپایداریشان تشدید شده است. در بروز و تشدید ناپایداری این گروه از روستاها، اثرات نامطلوب اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر جنبه‌های مختلف اقتصادی (مثل اشتغال) کاملاً مشهود است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مشارکت‌های مردمی در سطح روستاهای مورد مطالعه با اجرای این طرح کاهش یافته است. بنابراین، چنانچه نحوه‌ی پرداخت یارانه‌ها به خانوارهای روستایی بهبود نیابد و قیمت‌ها تحت کنترل قرار نگیرد، روند ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان مختل شده و امنیت جامعه تهدید خواهد شد. به هر حال، پژوهش حاضر و نتایج آن، در نوع خود در مقایسه با مطالعات دیگر در ارتباط با پایداری روستایی قابل توجه می‌باشد. زیرا علی‌رغم وجود پژوهش‌های متعدد در زمینه ابعاد مختلف پایداری (اجتماعی، اقتصادی، کالبدی- فضایی و زیست محیطی)، در این پژوهش، نقش و اثرگذاری طرح ملی هدفمندسازی یارانه‌ها در پایداری روستاها مورد توجه قرار گرفته است. به هر حال، با توجه به نتایج این تحقیق مبنی بر اثرات منفی این طرح در سطح روستاهای مورد مطالعه، برای بهبود وضعیت روستاها در راستای اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها پیشنهادهایی به شرح ذیل می‌توان ارائه نمود.

با توجه به اثرات منفی طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر وضعیت زندگی خانوارهای روستایی و با عنایت به اینکه خانوارهای ساکن در سطح روستاها، عمدتاً جزء دهک‌های درآمدی پایین جامعه می‌باشند، لذا افزایش سهم آن‌ها در پرداخت‌های نقدی طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بایستی مورد توجه قرار گیرد تا نابرابری‌های میان جامعه شهری و روستایی کاهش یابد.

در جریان اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها، اعتبارات دستگاه‌های اجرایی در بخش نهاده‌های کشاورزی کاهش و هزینه‌های مربوط به نهاده‌ها و ماشین‌آلات کشاورزی افزایش یافته است. با توجه به اثرات نامطلوب آن‌ها در وضعیت معیشتی روستائیان، اصلاح و کنترل قیمت نهاده‌ها و حذف نکردن یارانه نهاده‌ها ضروری می‌باشد.

به منظور جلوگیری از کاهش قدرت خرید روستائیان پیشنهاد می‌گردد که همچنان مثل گذشته (قبل از اجرای طرح هدفمندسازی)، کوپن‌های روستایی آرد، قند، شکر و برنج به خانوارهای روستایی داده شود تا قدرت خرید واقعی مردم کاهش نیابد.

با توجه به وجود بادهای ۱۲۰ روزه در منطقه، نقش آن در فرسایش خاک و تشکیل ماسه‌های روان و اهمیت پوشش گیاهی در پیشگیری از فرسایش خاک، در جهت حفظ پوشش درختی منطقه، برای جلوگیری از برداشت پوشش درختی و استفاده از آن به عنوان هیزم برای گرم کردن مسکن روستایی (با توجه به افزایش قیمت سوخت) بایستی به شکل مناسبی مشکل سوخت روستائیان حل شود.

منابع

- بانویی، علی اصغر و پروین، سهیلا. (۱۳۸۷). تحلیل‌های سیاستی آثار حذف یارانه‌ی کالاهای اساسی بر شاخص هزینه‌ی زندگی خانوارهای شهری و روستایی در چارچوب تحلیل مسیر ساختاری، فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)، دوره ۵، شماره ۴، صص ۳۳-۱.
- بریمانی، فرامرز و اصغری لقمجانی، صادق. (۱۳۸۹). تعیین شدت ناپایداری زیست محیطی سکونتگاه‌های روستایی سیستان با استفاده از مدل ارزیابی چند معیاری، مجله جغرافیا و توسعه. شماره ۱۹، صص ۱۴۶-۱۲۷.
- بسحاق، محمدرضا، تقدیسی، احمد و طوسی، رمضان. (۱۳۹۱). ارزیابی تعیین کننده‌های پایداری در نظام کشاورزی (مطالعه موردی: مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان مینودشت)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره دوم، صص ۱۳۰-۱۱۳.
- پورطاهری، مهدی، زال، ابوذر و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۹۰). ارزیابی و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خرم‌بید استان فارس، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۳، صص ۴۹-۱۹.
- پیرایی، خسرو و اکبری مقدم، بیت‌الله. (۱۳۸۴). اثر کاهش یارانه بخش کشاورزی (زراعت) و تغییر در نرخ مالیات بر کار، بر تولید بخشی و رفاه خانوارهای شهری و روستایی در ایران (بر اساس روش شبیه سازی تعادل عمومی محاسباتی و ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۷۵). پژوهش‌های اقتصادی ایران. شماره ۲۲، صص ۳۰-۱.
- تیموی، ایرج، فرهودی، رحمت‌الله، رهنمائی، محمد تقی و قرخلو، مهدی. (۱۳۹۱). ارزیابی پایداری اجتماعی با استفاده از منطق فازی (مطالعه موردی: شهر تهران). جغرافیا (فصلنامه علمی- پژوهشی انجمن جغرافیای ایران). دوره جدید، سال دهم، شماره ۳۵، صص ۳۹-۲۰.
- دادگر، یدالله و نظری، روح‌الله. (۱۳۹۰). تحلیل رفاهی سیاست‌های یارانه‌ها در اقتصاد ایران، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۲، صص ۳۷۰-۳۳۷.
- رمضان زاده، مهدی و حسام مهدی. (۱۳۹۱). آشنایی دهیاران با هدفمندسازی یارانه‌ها، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور: بنیاد خواجه نصیر طوسی، تهران، ۱۸۰ص.
- عامری سیاهوئی، حمیدرضا، گورانی، ابراهیم رستم و بیرانوندزاده، مریم. (۱۳۹۰). سنجش درجه پایداری و توسعه روستایی در بخش شهاب شهرستان قشم، فصلنامه علمی- پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره چهارم، صص ۱۷۷-۱۶۰.
- فرجی سبکبار، حسینعلی، بدری، سید علی و مطیعی لنگرودی، سید حسن. (۱۳۸۹). سنجش میزان پایداری نواحی روستایی بر مبنای مدل تحلیل شبکه، با استفاده از تکنیک بردا (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان فسا). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۲، صص ۱۵۶-۱۳۵.
- فیروزبخت، علی، پرهیزکار، اکبر و ربیعی فر، ولی‌الله. (۱۳۹۰). راهبردهای ساختار زیست محیطی شهر با رویکرد توسعه‌ی پایدار شهری، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۸۰، صص ۲۳۹-۲۱۴.

- قدیری معصوم، مجتبی و عزمی، آئیژ. (۱۳۸۹). تحولات اشتغال روستایی و بررسی عوامل موثر بر آن، مجله چشم‌انداز جغرافیایی (علمی و پژوهشی). سال چهارم، شماره ۱۰، صص ۱۱۹-۱۰۲.
- قدیری معصوم، مجتبی، ضیا نوشین، محمد مهدی و خراسانی، محمد امین. (۱۳۸۹). پایداری اقتصادی و رابطه آن با ویژگی‌های مکانی - فضایی: مطالعه موردی دهستان کوهین شهرستان کبود راهنگ، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۲، صص ۱-۲۹.
- کمیته برنامه‌ریزی صنایع تبدیلی و تکمیلی و توسعه روستایی. (۱۳۸۲). گزارش محوری توسعه روستایی، تدوین برنامه چهارم، تهران: وزارت جهاد کشاورزی.
- مصباحی‌مقدم، غلام‌رضا، اسمعیلی‌گیوی، حمیدرضا و رعایانی، مهدی. (۱۳۸۹). بررسی و آسیب‌شناسی هدفمندسازی پرداخت یارانه‌ها، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال نهم، شماره ۳۵، صص ۱۹۲-۱۶۱.
- موسوی، سید نعمت‌الله، خالویی، اردوان و فرج زاده، زکریا. (۱۳۸۸). بررسی اثرات رفاهی حذف یارانه‌ی کود شیمیایی بر تولیدکنندگان ذرت استان فارس، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۱، شماره ۴، صص ۶۰-۴۵.
- مهندسان مشاور برنامه‌ریزان پیش‌تاز. (۱۳۸۸). گزارش طرح توسعه و عمران بنجار. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- یاری حصار، ارسطو، بدری، علی، پورطاهری، مهدی و فرجی سبکبار، حسنعلی. (۱۳۹۰). سنجش و ارزیابی حوزه روستایی کلان شهر تهران، پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره چهارم، صص ۱۲۲-۸۹.
- یاری حصار، ارسطو، بوچانی، محمدحسین و افتخاری، الهام. (۱۳۹۱). ارزیابی نقش عوامل طبیعی و اقتصادی در پایداری روستاهای حوزه کلانشهر تهران، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات شهری، شماره دوم، صص ۵۶-۴۲.
- Chemingui, M. A. & Thabet, C. , 2001, **Internal and external reforms in agricultural policy in Tunisia and poverty in rural area**, Paper Awarded First prize at the Second Global Development NetWork Awards competition, Rio de Janeiro, Brazil .
- Hsien, W. & Wen-chin chou, T. , 2009, **Selecting management systems for sustainable development in smes**, Anovel Hybrid model Based on dematel ANP, ZOGP, Expert systems with Applications, 36, pp. 1444-1458 .
- Lofgren, H. & EI- said, M. , 1999, **A general equilibrium analysis of alternative scenarios for food subsidy reform in Egypt**, TMD Discussion paper, NO. 48, IFPRI, Washington .
- Malczewski, J. , 1999, **GIS and multicriteria decision analysis**, john wiley and sons INC, Newyork .
- Zeller, M. , 2006, **Rural development theory and policy Germany**, university of Hohenhiem .

Analysis of the effects of targeting subsidies on rural sustainability in central district of Zabol Township

Sadegh Asghari Lafmejani*

Assistant prof. of Geography & Rural Planning, University of Zabol, Zabol, Iran

Morteza Tavakoli

Associate prof. of Geography & Rural Planning, University of Zabol, Zabol, Iran

Gharib Fazelniya

Associate prof. of Geography & Rural Planning, University of Zabol, Zabol, Iran

Fereshteh Sargolzaee

M.A. student in Geography & Rural Planning, University of Zabol, Zabol, Iran

---

Abstract

Sustainability is a collection of ecological, economic, social and spatial-physical dimensions in which the contrast and interaction among these aspects leads to Sustainability or instability. In this approach, clarifying the status of rural communities, structure, problems, the development process and especially the welfare level of inhabitants in rural areas has a significant importance. Therefore, recognition and understanding of the current situation and prevailing conditions in the local, regional and national systems along with getting information about sustainability of the rural communities has a unique significance in decision-making processes. Hence, it is necessary to know which factors affect the sustainability of the villages. The present study was designed to investigate the effects of targeting subsidies on the sustainability of the villages located in the central district of Zabol Township. In this research has been used a combination of field method and descriptive-analytical method. The samples consist of 52 villages in the central district. Due to the number of households living in these villages and Cochran formula, 254 of heads of households in villages were selected to complete the questionnaire. The number of the questionnaire of each village for completing was calculated according to the proportion of people who have directly received the subsidies in their accounts. In these questionnaires, 25 indicators have been emphasized. These indicators are related to the four dimensions of sustainable rural development. In this research, using the AHP approach in Expert Choice and ArcGIS software, it has been attempted to analyze the effects of targeting subsidies on the rural sustainability. The results of this study confirm that after implementing this project, the rate of sustainability in 50 villages has lowered 96% of the studies villages). Moreover, the research findings show that the rate of popular Participation in the studied villages has decreased during this project. Therefore, due to the negative effects of targeting subsidies on the living conditions of rural households and considering that the households in the villages are mostly lower income decides, thus increasing their share in cash payments of subsidies should be considered.

Keywords: Targeting subsidies, Sustainability, Village, Zabol Township.

Received Date: 25 July 2015

Accepted Date: 22 September 2015

---

* (Corresponding author) Asghari2750@yahoo.com